

УДК 159.9.019.4:001.8 (045)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2025849>

ORCID 0000-0001-9042-404x

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Володимир Васищев

У статті з'ясовано актуальне завдання забезпечення діяльності з підвищення рівня морально-психологічного стану особового складу та передбачення тих відхилень у поведінці, які істотно впливають на особистісний і професійний розвиток військовослужбовців Національної гвардії України (НГУ). Порушено проблему необхідності забезпечення курсантів (майбутніх офіцерів НГУ) методиками визначення й попередження негативних залежностей. Висвітлено практичний досвід роботи автора з курсантами Національної академії НГУ.

Розкрито сутність понять «адиктивна поведінка військовослужбовця» та «соціально-психологічні детермінанти адиктивної поведінки» як основи для підготовки майбутніх офіцерів НГУ до більш обґрунтованої диференціації соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям, які демонструють адиктивні вияви. Як результат теоретичного пошуку доведено, що під адиктивною поведінкою розуміють особливий тип (форму) деструктивної поведінки, яка виражається у прагненні відходу від реальності за допомогою спеціальної зміни свого психічного стану адиктивними агентами, до яких відносять алкоголь, тютюн, наркотики, лікарські препарати, токсичні речовини, азартні ігри, комп'ютерне спілкування, секс, об'їдання або голодування, трудовогоголізм, тривале прослуховування ритмічної музики чи переглядання телевізора, політика, релігія, сектантство, великий спорт, хворобливе захоплення літературою тощо.

Під соціально-психологічними детермінантами адиктивної поведінки потрактовано визначальні індивідуальні та соціальні чинники, які обумовлюють виникнення проявів адикцій (залежностей) особистості і надають їм певної динаміки. До індивідуально-особистісних чинників віднесено: типологічні особливості нервової системи людини; властивості темпераменту, які впливають у подальшому на індивідуальний стиль поведінки особистості; типи характеру (як умовна норма, стан загострення або основа розладів чи психопатій особистості); якості особистості, що змінюються впродовж життя та мають тенденцію до зміни ціннісної спрямованості. До провідних соціальних детермінант віднесено сімейні стосунки; з'ясовано, що існує тісний зв'язок між поведінкою батьків і майбутньою залежною поведінкою їхніх дітей (явища алекситимії, неефективної сепарації, негативний приклад батьків тощо).

Оскільки в практичному компоненті дослідження (опитано 27 курсантів 2-го курсу навчання) з'ясовано прогалини в знаннях майбутніх офіцерів, то обґрунтовано необхідність професійно готувати військових фахівців до розпізнавання явищ адикції на індивідуальному і колективному (груповому) рівнях, вчити їх визначати адиктивний потенціал, під яким тлумачать специфічні індивідуальні передумови можливої адиктивної самореалізації кожного військовослужбовця.

Ключові слова: професійна підготовка, курсант (майбутній офіцер), військовослужбовці, девіантна поведінка, адикція, соціально-психологічні детермінанти адиктивної поведінки.

Постановка проблеми. Новітня історія Української держави, зміни сучасної соціальної, політичної, економічної та інших сфер її функціонування ставлять нові вимоги до військової організації держави. На виконання цих вимог у Новій українській армії створено сучасне військове формування – Національна гвардія України (НГУ), для розбудови якого необхідне всебічне вдосконалення технічного рівня, організаційної структури, форм і способів виконання службово-бойових завдань. Відбувається закономірний процес посилення залежності рівня бойової готовності підрозділів, військових частин і з'єднань від неухильного й чіткого дотримання законів, вимог військових статутів, які регулюють життя і службово-бойову діяльність особового складу НГУ. За цих умов пріоритетним у роботі всіх суб'єктів морально-психологічного забезпечення діяльності Національної гвардії України постає завдання підвищення рівня морально-психологічного стану особового складу, попередження відхилень у поведінці, які істотно впливають на особистісний і професійний розвиток військовослужбовців.

Практичний досвід роботи автора дослідження з курсантами Національної академії НГУ (НА НГУ) свідчить, що у багатьох випадках порушення військової дисципліни має місце тоді, коли військовослужбовець схильний до адиктивної поведінки, а робота щодо її попередження була відсутньою чи виявилася з різних причин неефективною. Тому виявлення соціально-психологічних детермінант адиктивної поведінки військовослужбовців НГУ, їх урахування в роботі з особовим складом є теоретично і практично значущим завданням наукового пошуку, від вирішення якого значною мірою залежить підтримання належного рівня морально-психологічного стану частин та підрозділів. Результати такого наукового дослідження, проілюстровані матеріалами емпіричного виявлення ознак і характеристик адиктивної поведінки у вигляді даних опитування 27 курсантів НА НГУ 2-х курсів навчання, які як майбутні офіцери тактичного рівня мають бути фахово готовими до розпізнавання й запобігання таких явищ, можуть стати основою більш глибокої та обґрунтованої диференціації форм такої поведінки і пошуку технології психолого-педагогічної допомоги військовослужбовцям, що мають схильність до адиктивних виявів при ускладненні умов діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій засвідчив, що наукова категорія «адикція» («залежність») з'явилась у працях вітчизняних і зарубіжних науковців у дев'яностих роках минулого століття: В. Битенський, Н. Іванов, А. Личко, О. Сіматова [5; 6; 13] розглядають цей термін з медичної точки зору, Л. Вурмсер [11] – з юридичної, О. Ліщинська [7] розкриває історико-культурологічні аспекти формування уявлень про феномен адикції; О. Соловйова [16] виокремлює низку принципово відмінних концептуальних моделей щодо природи та причин адикції. При цьому, визначаючи чинники, які обумовлюють адиктивну поведінку особистості, автори розглядають різноманітні сфери життєдіяльності людини: сфери соціальної роботи і педагогіки стосуються дослідження В. Битенського, А. Личко, В. Оржеховської, О. Пилипенко, О. Ратинської, О. Соловйової та ін.; сфери здоров'я і фізичної культури – М. Барамзіної, О. Балакіревої, О. Стойко та ін.; соціально-психологічної сфери – А. Гоголевої, Ю. Железнякової, О. Змановської, О. Ліщинської, О. Сіматової й ін.

Проведений аналіз наукових праць зазначених та інших авторів дозволив встановити, що нині відсутня єдність поглядів науковців щодо семантики і феноменології адиктивної поведінки та виявлення її соціально-психологічних детермінант. Попри вимоги практики превентивного педагогічного і психологічного забезпечення службово-бойової діяльності НГУ, не існує системних наукових досліджень, у яких розкрито методологію та методику врахування зазначених детермінант у профілактиці відхилень поведінки та розвитку військовослужбовців. Усе

зазначене дозволило конкретизувати мету статті: розкрити сутність поняття «адиктивна поведінка військовослужбовця» та «соціально-психологічні детермінанти адиктивної поведінки», що стане підґрунтям для підготовки майбутніх офіцерів НГУ до більш обґрунтованої диференціації соціально-психологічної допомоги військовослужбовцям, які мають адиктивні вияви при ускладненні умов діяльності.

Виклад основного матеріалу. Переходячи до розгляду проблеми, необхідно визначити, що поняття «поведінка» будемо розглядати як властиву живим істотам взаємодію з довкіллям, яка включає їхню рухову активність і орієнтацію стосовно середовища оточення; вона є матеріальним та об'єктивним процесом і вивчається різними науками: біологічними, педагогічними, психологічними, соціальними. Поведінка особистості з психологічної точки зору як процес її взаємодії з середовищем, опосередкований індивідуальними особливостями і внутрішньою активністю, має форму переважно зовнішніх дій і вчинків [3].

Аналіз комплексу теоретичних джерел з проблеми переконує: науковою аксіомою є твердження, що поведінка особистості формується і реалізується у суспільстві, є нерозривно пов'язаною з мовою й іншими знаково-смысловими системами, які засвоюються у процесі спілкування. Завдяки цьому виникає здатність людини будувати у власній свідомості образ майбутнього, здійснювати самооцінку і самоконтроль. Поведінка особистості військовослужбовця відображає процес її соціалізації: в умовах колективного життя ця поведінка залежить від характеру взаємовідносин з групами або військовими колективами, членом яких він є.

На сучасному етапі розвитку суспільства в нашій країні соціально-психологічну ситуацію, яка зумовлює розвиток особистості у військовій сфері, можна вважати досить складною та заплутаною. Зруйновані колишні застарілі стереотипи поведінки, нормативні й ціннісні орієнтації знаходяться у стані істотних трансформацій. Вироблення нових форм психологічної й соціальної адаптації командирами часто відбувається підсвідомо, несистемно, «на потребу дня» та супроводжується значною психосоціальною напругою особистості, наслідком якої є виникнення різних форм девіантної поведінки, що часто мають руйнівний вплив на психіку особистості.

Девіантну поведінку (англ. deviation) вчені визначають як дії (вчинки), що не відповідають чи порушують офіційно встановлені або такі, що фактично склалися в суспільстві (соціальній групі), моральні, етичні і правові норми [15]. Нині у наукових джерелах виділяють декілька різновидів девіантної поведінки особистості, одним із яких вважають адиктивну поведінку. Так, за Ц. Короленко та Т. Донських [4], ця поведінка є підвидом зовнішньо деструктивної поведінки (рис. 1).

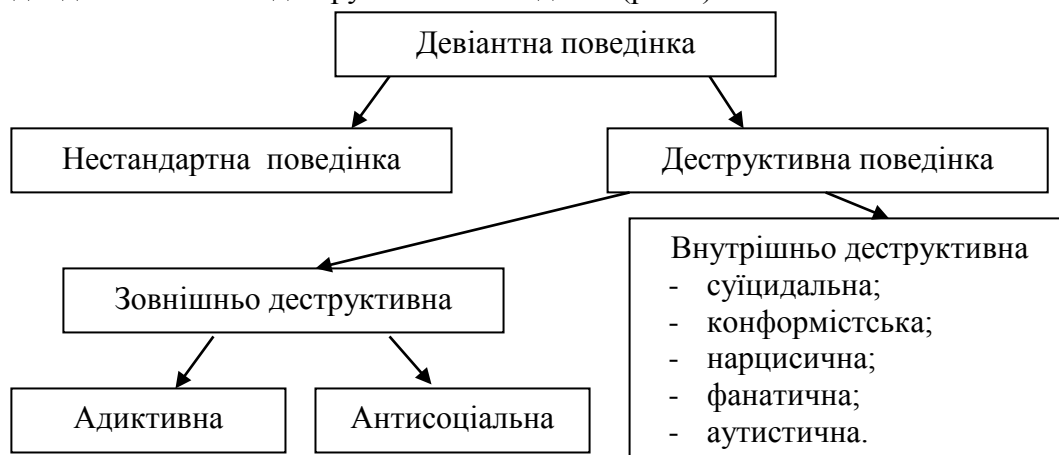

Рис. 1. Різновиди девіантної поведінки [4]

В. Менделевич [9], виокремлюючи п'ять типів девіантної поведінки у залежності від способів взаємодії з реальністю та порушення тих або інших норм суспільства, серед інших називає також адиктивну поведінку.

Низка фахівців у галузі соціальної психології адиктивну поведінку визначає найбільш поширеним типом девіантної поведінки; на їхню думку, така поведінка особистості є значущою багатоаспектною проблемою, оскільки у вираженій формі може мати різні негативні наслідки (наркотична контамінація (зараження), втрата працездатності, конфлікти з оточенням, скоєння злочинів й ін.) [3; 4; 9; 13].

У сучасному психологічному словникові адиктивна поведінка визначається як особливий тип (форма) деструктивної поведінки, яка виражається у прагненні відходу від реальності за допомогою спеціальної зміни свого психічного стану [15]. Отже, сутність адиктивної поведінки полягає у тому, що, прагнучи відгородитися від реальності, людина намагається штучним шляхом змінити свій психічний стан, що створює ілюзію безпеки, відновлення рівноваги. Штучної зміни настрою досягають різними адиктивними агентами: алкоголь, тютюн, наркотики, лікарські препарати, токсичні речовини, азартні ігри, комп'ютерне спілкування, секс, об'їдання або голодування, трудоголізм, тривале прослуховування ритмічної музики чи переглядання телевізора, політика, релігія, сектантство, великий спорт, хворобливе захоплення літературою тощо. Ці варіанти адиктивної поведінки мають свої специфічні особливості і прояви, вони нерівнозначні за своїми наслідками. Як показало проведене нами опитування у формі бланкового анкетування, до найбільш відомих і значущих для військовослужбовців адиктивних агентів курсанти НАНГУ відносять:

- алкоголь – 76 % опитаних;
- тютюн – 74 % опитаних;
- наркотики – 70 % опитаних;
- токсичні речовини – 57 % опитаних;
- азартні ігри – 30 % опитаних.

Стосовно інших названих вище агентів більшість опитаних курсантів (а результати дослідження поглиблювалися методом структурованого інтерв'ю) навіть не мають уявлення, як ті впливають на зміну поведінки людини в бік формування залежності або не вважають їх залежністю. Тому виникає необхідність професійно готувати майбутніх офіцерів до розпізнавання таких явищ на індивідуальному та колективному (груповому) рівнях.

У цьому сенсі значущою є позиція О. Соловйової [16] стосовно існування декількох концептуальних моделей сучасних уявлень про походження та причини адиктивної поведінки: *моральна модель* пояснює адиктивну поведінку як наслідок бездуховності і моральної недосконалості; *модель хвороби* отримала широке суспільне визнання, розглядаючи кожну залежність як хворобу, яку треба лікувати, за цією логікою – як гіпертонік не несе відповідальність за свою хворобу, так і алкоголік не відповідає за свій алкоголізм; *симптоматична модель* адиктивну поведінку розглядає як сукупність окремих поведінкових «симптомів» або звичок, що формується за законами наuczіння так само, як і інші поведінкові стереотипи; *психоаналітична модель*, відповідно до якої адиктивна поведінка є одним із проявів порушеної особистісної динаміки, а індивідуальна залежність формується в перші роки життя і згодом підтримується як несвідомими мотивами, так і особливостями характеру (наприклад, оральний характер); *системно-особистісна модель*, за якої залежна поведінка розцінюється як дисфункціональна, пов'язана з порушенням життєво важливих функцій у системі значущих відносин особистості; *комплексна біопсихосоціальна модель* розглядає

залежність як наслідок порушень у функціонуванні складної багаторівневої системи «соціум-особистість-організм».

Системний аналіз низки досліджень засвідчив, що вчені підкреслюють: розмаїті форми залежності у своїй основі мають спільні механізми. Так, О. Ліщинська [7] вважає, що до цих механізмів належать наслідки переживання індивідом різноманітних емоційних травм та недостатнє задоволення базових потреб відповідного етапу формування особистості. Автор вказує на наявність такого соціально-психологічного феномену особистості, як її адиктивний потенціал, під яким тлумачить специфічні індивідуальні передумови адиктивної самореалізації, котрі найчастіше розвиваються на основі деформації особистісного досвіду, психофізіологічних дефектів, невирішених адаптаційних, емоційних та характерологічних проблем тощо.

О. Сіматова [13] класифікує обставини, які збільшують шанси виникнення й розвитку у особистості адиктивної поведінки як фактори ризику, а обставини, що вірогідно знижують шанси виникнення й розвитку адикції – як фактори захисту. У своїй роботі вчена поділила фактори ризику на три групи:

- соціальні: доступність та «мода» у молоді на вживання різноманітних товарів харчового виробництва (наприклад, психоактивних речовин);
- психологічні (стать, вік, психофізіологічні особливості людини, самооцінка, локус контролю, стресостійкість, вольові й моральні якості тощо);
- біологічні: спадкоємна схильність до окремих форм адиктивної поведінки (наприклад, алкоголізму); ступінь толерантності до шкідливих речовин; органічні враження головного мозку; хронічні захворювання печінки з порушенням функції детоксикації тощо.

Опитування нами курсантів у практичному компоненті дослідження виявило посереднє (на низькому і середньому рівнях) розуміння факторів захисту з усіх трьох груп факторів ризику адиктивної поведінки. Водночас практика свідчить, що адиктивна поведінка, як і інші різновиди девіацій, є наслідком впливу не якогось одного, а одночасно декількох чинників, комбінація яких неповторна для кожної особистості [4; 7; 13; 16]. Комплекс цих чинників ми будемо тлумачити детермінантами адиктивної поведінки військовослужбовців. З латинської мови слово «детермінант» перекладається як «визначальний» чи «обумовлювальний». У психологічному словнику зазначено, що принцип детермінізму визначає закономірну й необхідну залежність психічних явищ від чинників, які їх породжують [15]. Вивчення значної кількості психологічних праць, у яких учені застосовували поняття «соціально-психологічні детермінанти», дозволило встановити, що вказану категорію науковці переважно розкривали як умови, причини, чинники, від яких залежали досліджувані ними психологічні феномени та які вирішально впливали на динаміку цих феноменів. Спираючись на зазначене вище, маємо підстави розглядати соціально-психологічні детермінанти адиктивної поведінки як визначальні індивідуальні та соціальні чинники, які обумовлюють виникнення проявів залежностей особистості і надають їм певної динаміки.

Стосовно індивідуальних детермінант у психологічних працях часто відмічається те, що адиктивна поведінка може сформуватись в особистості у будь-якому віці, але особливо вчені виділяють підлітковий вік як найбільш уразливий щодо виникнення адиктивності [12; 14] і закріплення в майбутньому залежності на все життя. Яскраво виражені особливості підліткового віку автори називають підлітковим комплексом, який характеризується занепокоєнням, тривогою, схильністю до різких коливань настрою, імпульсивністю, негативізмом, конфліктністю й суперечливістю почуттів. Українська вчена Н. Максимова підкреслює: «Глибинний рівень визначення факторів адиктивної поведінки криється у вивченні психологічних травм дитинства. Сутність

психотравмувальної ситуації полягає в неможливості дитини задовольнити свої життєво важливі проблеми. Причини таких ситуацій найрізноманітніші, суто індивідуальні, криються і в умовах життя дитини, і в вікових особливостях того чи іншого періоду розвитку, і навіть у зовнішньому вигляді дитини – взагалі, можуть виникати з будь-яких приводів. Однак, у них завжди є спільне: напружена потреба і неможливість її задовольнити. Конфлікт виникає або із зіткнення дитини з внутрішніми перешкодами – вона хоче, але в силу своїх здібностей не може домогтися бажаного; або із зіткнення людини із зовнішнім середовищем – вона хоче, але їй не дають можливості задовольнити свої потреби. Ця спільність причин і породжує єдиний механізм стихійного виходу з цієї болючої для людини ситуації – фрустровану поведінку» [8, с. 11]. Вчена попереджає: «У подальшому стратегія поведінки, спрямована на «відкидання» негативної інформації, закріплюється, фіксується вже як риса особистості. Це дає змогу зберегти емоційну рівновагу, бездіяльність і психологічний комфорт в ситуації, що вимагає від людини докладати зусилля для подолання труднощів. Суб'єктивно людину влаштовує такий шлях вирішення проблеми, що викликала фруструючу ситуацію. Проте, об'єктивно, проблема лишається невирішеною, а для оточуючих спілкування з такою людиною стає все більш обтяжливим. Звідси – неминуча соціальна дезадаптація» [8, с. 112]. У нашому практичному компоненті 47 % опитаних курсантів вважають, що подібні проблеми військовослужбовців кореняться саме в підлітковому віці, а майбутніх офіцерів варто навчати психолого-педагогічним методикам виявлення джерел адиктивності особистості.

Схильність до залежної поведінки вчені також визначають типологічними особливостями нервової системи людини. А. Томас і С. Чесс встановили, що основні властивості темпераменту проявляються вже у новонароджених дітей і впливають у подальшому на індивідуальний стиль поведінки особистості, у тому числі (за несприятливих умов) – адиктивної. Нерідко девіантні форми поведінки обумовлюються силою властивостей темпераменту. Деякі з них базуються на емоційній лабільності (нестійкості), інші – на гіперактивності й таке інше. На рівні темпераменту на норму вказує збалансованість психофізіологічних процесів [11].

Риси характеру в психології адиктивної поведінки традиційно об'єднують у групи на підставі переважання тих або інших якостей і властивостей, вказуючи переважаючий характерологічний радикал – тип. Кожен із типів характеру може відноситися до умовної норми, бути загостреним або стати основою розладів чи психопатій особистості. О. Сімадова вважає, що існує певна залежність між типами характеру і деякими формами адиктивної поведінки. Так, пияцтво і вживання наркотиків частіше зустрічаються при нестійкій акцентуації характеру, досить часто – при епілептоїдній і гіпертимії.

На відміну від типів темпераменту і рис характеру, що є стійкими параметрами психічної індивідуальності, якості особистості можуть змінюватися впродовж життя, мають тенденцію до зміни спрямованості у залежності від зовнішніх і внутрішніх чинників. У психологічній літературі зустрічаються різноманітні описи особистісних якостей людини, схильної до адиктивної поведінки або наявної з адиктивною поведінкою. А. Гоголева [1], посилаючись на В. Segal, виділяє такі особливості особистості з адиктивною поведінкою: низька здатність переносити труднощі повсякденного життя вкупі з доброю здатністю переборювати кризові ситуації; прихований комплекс неповноцінності; зовнішня свідомість, що поєднується зі страхом перед стійкими емоційними контактами; прагнення говорити неправду; прагнення звинувачувати інших, знаючи, що вони невинні; прагнення уникати відповідальності в ухваленні рішень; стереотипність, повторюваність дій; тривожність.

Вартою уваги є наукова позиція В. Менделевич [9] стосовно того, що у адиктивної особистості спостерігається феномен «нестачі гострих відчуттів», який характеризується

спонуканням до ризику й обумовлений досвідом подолання небезпеки; ця думка може бути цінною для подальших досліджень у обраній нами сфері. Низку досліджень присвячено вивченню зв'язку між невротичним розвитком особистості і її адиктивною поведінкою. Наприклад, з'ясовано, що харчові і сексуальні адикції настільки часто поєднуються з невротичними симптомами, тому окремі автори розглядають їх як психосоматичні або невротичні розлади [2].

Іншим важливим індивідуальним чинником, що впливає на поведінку особистості, можна розглядати стресостійкість. Останніми роками у закордонній і вітчизняній психологічній науці розвивається погляд на адиктивну поведінку як наслідок заниженої здатності особистості справлятися зі стресом [14]. Встановлено, що адиктивна поведінка виникає при порушенні копінг-функції механізмів боротьби зі стресом. Дослідження свідчать про відмінності у копінг-поведінці «здорових» і «залежних» людей. Наприклад, наркозалежні часто демонструють такі характерні реакції на стрес (малоадаптивні копінг-стратегії), як відхід від вирішення проблем, заперечення, самоізоляцію тощо.

Серед соціальних чинників адиктивної поведінки щодо її походження ключову роль, як указують більшість дослідників, відіграє сім'я [13; 16]. Численні дослідження у різних наукових сферах свідчать про виявлений зв'язок між поведінкою батьків і майбутньою залежною поведінкою їхніх дітей. Роботи З. Фрейда, Д. Віннікота, М. Кляйна, Б. Спока, М. Маллера, Г. Крістал та ін. містять докази того, що розвиткові дитини шкодить нездатність матері розуміти і задовольняти її базові потреби, і, як наслідок, виникає значний ризик появи залежності [11]. Провідна роль у формуванні залежності належить дитячій травмі у формі тяжких переживань в перші два роки життя. Істотною проблемою сімей адиктів можуть бути емоційні розлади у самих батьків, які зазвичай супроводжуються алекситимією – нездатністю батьків виражати на словах свої почуття [12; 16]. Дитина «заражається» в сім'ї негативними почуттями, навчається у батьків замовчувати свої переживання, подавляти їх і навіть заперечувати їхнє існування.

Майбутні офіцери НГУ мають володіти інформацією про те, що відсутність меж між поколіннями, надзвичайна психологічна залежність членів сім'ї військовослужбовця один від одного – ще один чинник адиктивної поведінки. Відомо, що для нормального розвитку особистості надзвичайно важливим є процес сепарації – поступового відділення дитини від матері за допомогою її відходів і повернень, а також процесів індивідуалізації дитини і молодшої людини [11]. При цьому сама залежність може давати відчуття незалежності від сім'ї, доказом чому може бути посилення залежної поведінки при загостренні сімейних проблем.

Пропоновані теоретичні і практичні результати нашого дослідження дозволяють зробити такі **висновки**.

1. Адиктивна поведінка є поширеним типом девіантної поведінки людини, що може мати різні негативні наслідки як для особистості, так і для соціуму. Її сутність для військовослужбовця полягає в тому, що, прагнучи змінити реальність, людина намагається відгородитися від неї та штучним шляхом вплинути на свій психічний стан, що створює особистісну ілюзію безпеки й відновлення рівноваги. Утім деструктивність такої поведінки для особистості проявляється в закріпленні залежності, а для військового колективу має пряму небезпеку.

2. Майбутні офіцери НГУ мають володіти компетентністю розпізнавати адиктивну поведінку військовослужбовця, як і інші різновиди девіацій, що є наслідком впливу одночасно декількох чинників (соціально-психологічних детермінант адиктивної поведінки), комбінація яких є індивідуальною для кожної особистості, становить потенціал адиктивних проявів та надає їм певної динаміки.

3. Проведений аналіз наукових праць і практичних матеріалів дозволяє виокремити певну кількість провідних соціально-психологічних детермінант адиктивної поведінки особистості. При цьому необхідним вважаємо здійснення наукових досліджень, які б дозволили диференціювати зазначені детермінанти на різних рівнях проявів, враховувати вплив найбільш поширених на відхилення у поведінці та розвиткові особистості військовослужбовця, підібрати для майбутніх офіцерів НГУ оптимальний діагностувальний інструментарій для оцінки адиктивних виявів тощо. Зазначене в перспективі дослідження становить підґрунтя більш глибокої та обґрунтованої диференціації психолого-педагогічної допомоги військовослужбовцям, які мають адиктивні вияви при ускладненні умов діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголева А. В. Аддиктивное поведение и его профилактика / А.В. Гоголева – [2-е изд.]. – М. : МОДЭК «Московский психолого-социальный институт», 2003. – 240 с.
2. Железнякова Ю.В. Адиктивна поведінка: аналіз наукових підходів / Ю.В. Железнякова // Актуальні проблеми психології. – Т. 12. – Психологія творчості. – Вип. 18. – С. 96–103.
3. Змановская Е.В. Девиантология: психология отклоняющегося поведения личности : [учеб. пособие для студ. высш. учебн. заведений] / Е.В. Змановская – М.: Академия, 2001. – 288 с.
4. Короленко Ц.П. Семь путей к катастрофе: Деструктивное поведение в современном мире / Ц.П. Короленко, Т.А. Донских. – Новосибирск : Наука, Сиб. отд-ние, 1990. – 224 с.
5. Личко А.Е. Подростковая наркология / А.Е. Личко, В.С. Битенский. – Л. : Медицина, 1991. – 304 с.
6. Личко А.Е. Словарь современной американской психиатрической терминологии / А.Е. Личко, Н.Я. Иванов // Обзорение психиатрии и медицинской психологии имени П.М. Бехтерева. – 1992. – №4. – С. 63–84.
7. Ліщинська О.А. Модель формування адиктивного потенціалу особистості / О.А. Ліщинська // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – №3. – С. 1-9.
8. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки / Н.Ю. Максимова. – К., 2002. – 383 с.
9. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения: [учебн. пособие] / В.Д. Менделевич. – М.: МЕДпресс, 2001. – 432 с.
10. Оржеховська В.М. Превентивна педагогіка: навч. посіб. / В.М. Оржеховська, О.І. Пилипенко. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. – 284 с.
11. Психология и лечение зависимого поведения / [под ред. С. Даулинга] ; [пер. с англ. Р.Р. Муртазина]. – М. : Независимая фирма «Класс», 2000. – 240 с.
12. Психология подростка : [учебник] / [под ред. А.А.Реана]. – СПб. : «прим-ЕВРОЗНАК», 2003. – 480 с.
13. Симатова О.Б. Психология зависимости / О.Б. Симатова. – Чита : Изд-во ЗабГГПУ, 2006. – 308 с.
14. Сирота Н.А. Профилактика наркомании и алкоголизма: [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Н.А. Сирота, В.М. Ялтонский. – М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 176 с.
15. Словарь для начинающего психолога [под ред. И.В. Дубровиной]. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 160 с.
16. Соловійова О.П. Причини виникнення адиктивної поведінки у підлітковому віці та основні напрямки психокорекційної роботи із залежними підлітками / О.П. Соловійова // Практична психологія та соціальна робота. – 2013. – №4. – С. 28–32.

REFERENCE

1. Gogoleva A. V. Addiktivnoe povedenie i ego profilaktika [Addictive behavior and its prevention] / A.V. Gogoleva – [2-e izd.]. – М. : MODEK «Moskovskiy psikhologo-sotsialnyy institut», 2003. – 240 s.

2. Zhelezniakova Yu.V. Adyktivna povedinka: analiz naukovykh pidkhodiv [Addictive behavior: analysis of scientific approaches] / Yu.V. Zhelezniakova // Aktualni problemy psykholohii. – T. 12. – Psykholohiia tvorchosti. – Vyp. 18. – S. 96–103.
3. Zmanovskaya Ye.V. Deviantologiya: psikhologiya otklonyayushchegosya povedeniya lichnosti [Deviantology: the psychology of deviant personality behavior] : [ucheb. posobie dlya stud. vyssh. uchebn. zavedeniy] / Ye.V. Zmanovskaya – M.: Akademiya, 2001. – 288 s.
4. Korolenko Ts.P. Sem putey k katastrofe: Destruktivnoe povedenie v sovremennom mire [Seven Ways to Catastrophe: Destructive Behavior in the Modern World] / Ts.P. Korolenko, T.A. Donskikh. – Novosibirsk : Nauka, Sib. otd-nie, 1990. – 224 s.
5. Lichko A.Ye. Podrozkovaya narkologiya [Adolescent Addiction Medicine] / A.Ye. Lichko, V.S. Bitenskiy. – L. : Meditsina, 1991. – 304 s.
6. Lichko A.Ye. Slovar sovremennoy amerikanskoj psikhiatricheskoy terminologii [Dictionary of modern American psychiatric terminology] / A.Ye. Lichko, N.Ya. Ivanov // Obozrenie psikhiiatrii i meditsinskoj psikhologii imeni P.M. Bekhtereva. – 1992. – №4. – S. 63–84.
7. Lishchynska O.A. Model formuvannia adyktivnoho potentsialu osobystosti [The model of the formation of an adictive potential] / O.A. Lishchynska // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2013. – #3. – S. 1-9.
8. Maksymova N.Yu. Psykholohiia adyktivnoi povedinky [Psychology of adictive behaviors] / N.Yu. Maksymova. – K., 2002. – 383 s.
9. Mendelevich V.D. Psikhologiya deviantnogo povedeniya [Psychology of deviatny behaviors]: [uchebn. posobie] / V.D. Mendelevich. – M.: MYeDpress, 2001. – 432 s.
10. Orzhekhovska V.M. Preventyvna pedahohika [Preventive pedagogy]: navch. posib. / V.M. Orzhekhovska, O.I. Pylypenko. – Cherkasy: Vyd. Chabanenko Yu. – 284 s.
11. Psikhologiya i lechenie zavisimogo povedeniya [Psychology and treatment of addictive behavior] / [pod red. S. Daulinga] ; [per. s angl. R.R. Murtazina]. – M. : Nezavisimaya firma «Klass», 2000. – 240 s.
12. Psikhologiya podroztka [Psychology of a teenager]: [uchebnik] / [pod red. A.A.Reana]. – SPb. : «proym-YeVROZNAK», 2003. – 480 s.
13. Simatova O.B. Psikhologiya zavisimosti [Addiction psychology] / O.B. Simatova. – Chita : Izd-vo ZabGGPU, 2006. – 308 s.
14. Sirota N.A. Profilaktika narkomanii i alkoholizma [Prevention of drug addiction and alcoholism]: [ucheb. posobie dlya stud. vyssh. uchebn. zavedeniy] / N.A. Sirota, V.M. Yaltonskiy. – M. : Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2003. – 176 s.
15. Slovar dlya nachinayushchego psikhologa [Dictionary for a beginner psychologist] [pod red. I.V. Dubrovinoy]. – 2-e izd. – SPb. : Piter, 2008. – 160 s.
16. Soloviova O.P. Prychyny vynyknennia adyktivnoi povedinky u pidlitkovomu vitsi ta osnovni napriamky psykhekorektsiinoi roboty iz zalezhnymy pidlitkamy [Causes of Adicative Behavior in Adolescence and Main Directions of Psychocorrectional Work with Dependent Teenagers] / O.P. Soloviova // Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota. – 2013. – #4. – S. 28–32.

VASYSCHEV V.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL RESEARCH IN THE AREA OF ADDICTIVE BEHAVIOR OF MILITARY SERVICEMEN AS A MEANS FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE OFFICERS

The article clarifies the acute task of providing activities for raising the level of the moral and psychological state of personnel and foreseeing those deviations in behavior that significantly affect the personal and professional development of servicemen of the National Guard of Ukraine (NGU). The problem of the necessity of providing cadets (future officers of NGU) to methods of determination and prevention of negative dependencies has been violated. The practical experience of work of the author with cadets of the National Academy of NGU is described.

The essence of the concepts of "addictive behavior of a serviceman" and "socio-psychological determinants of addictive behavior" is revealed as a basis for preparing future officers of the NGU for a more substantiated differentiation of social and psychological assistance to servicemen who show

addictive manifestations. As a result of the theoretical search, it is proved that under addictive behavior one understands the special type (form) of destructive behavior, which is expressed in the quest for departure from reality by means of a special change in their psychic state by addictive agents, which include alcohol, tobacco, drugs, drugs, toxic substances, gambling, computer communication, sex, dining or fasting, workaholism, prolonged listening to rhythmic music or TV viewing, politics, religion, sectarianism, great mood Hurt, a painful passion for literature, and so on.

Under the socio-psychological determinants of addictive behavior, the determinants of individual and social factors that determine the appearance of manifestations of addiction (dependences) of a person and give them a certain dynamics are studied. Individual-personal factors include: typological features of the human nervous system; the properties of temperament, which influence later on the individual style of personality behavior; Types of character (as a conditional norm, a state of exacerbation or the basis of disorders or psychopaths of the individual); the quality of personality that changes throughout life and tends to change the value orientation. The leading social determinants include family relationships; It was found out that there is a close relationship between the behavior of parents and the future dependent behavior of their children (the phenomena of Alexithymia, ineffective separation, negative parenting, etc.).

Since the practical component of the study (27 cadets of the 2nd year of study) polled gaps in the knowledge of future officers, the necessity to professionally train military experts to identify the phenomena of addiction on the individual and collective (group) levels, to teach them to identify additive potential, which explains the specific individual preconditions for the possible addictive self-realization of each serviceman.

Key words: *vocational training, cadet (future officer), servicemen, deviant behavior, addiction, socio-psychological determinants of addictive behavior.*

Надійшла до редакції 24.02.2018 р.